

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 6 (Aralık/December 2021), s. 38-51.
Geliş Tarihi-Received: 02.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted: 23.12.2021
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1017843

Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* Romanı

Yıldız Karayel Novel by Rıfat Ilgaz in Light of Geography Based Reading

Hanife ÖZER*

Öz

Disiplinler arası etkileşime dayanan coğrafya merkezli okuma yöntemi, edebî eserdeki coğrafi unsurların tespit ve işlevine odaklanır. Bir şehrin, bir yörenin fiziki ve beşerî unsurlarını kurgu metinde yeniden betimler. Rıfat Ilgaz'ın 1981 yılında yayımlanan *Yıldız Karayel* romanı da yazarın yaşadığı, bildiği ve panoramasını çizmeyi amaçladığı bir coğrafya olan Batı Karadeniz'in Cide ve çevresini ortaya koyar. Bu ise romanı; iklimi, yer şekilleri, bitki örtüsü nüfus yapısı, insanlar arasındaki ilişkileri, ekonomik durumu, soyut - somut kültürel öğeleri ve siyasal gelişmeleriyle coğrafya merkezli okuma için elverişli bir roman olmasını sağlar. Ele aldığı bölgenin ve bölge insanının değişiminin, dönüşümünün kurgulandığı romanda coğrafya biliminin birçok unsuru yer almaktadır.

Bu yazının amacı Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* adlı romanındaki coğrafi unsurların tespiti ve işlevlerinin değerlendirilmesidir. Çalışmamız giriş, inceleme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde genel hatlarıyla coğrafya merkezli okuma yöntemiyle ilgili bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde ise romandaki verilerden hareketle fiziki ve beşerî coğrafyanın alanına giren konularla ilgili tespit ve analizler yapılmıştır. Sonuç bölümünde de metne dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya merkezli okuma, Rıfat Ilgaz, *Yıldız Karayel*, Batı Karadeniz.

Abstract

The geography-centered reading method, which is based on interdisciplinary interaction, focuses on the determination and function of the geographical elements in the literary work. Re-describes the physical and human elements of a city or region in a fictional text. Rıfat Ilgaz's novel *Yıldız Karayel*, published in 1981, is a suitable text for geography-centered reading based on Cide and its surroundings of the Western Black Sea Region where the author lives and knows and aims to draw a panorama of its climate, landforms, vegetation, population structure, interpersonal relations, economic situation, abstract and concrete cultural elements, and political developments. There are many elements of geography in the novel, in which the change and transformation of the region and the people of the region are fictionalized.

The aim of this article is to determine the geographical elements and evaluate their functions in Rıfat Ilgaz's novel *Yıldız Karayel*. Our study consists of introduction, review and conclusion parts. In the introduction, information about the geography-centered reading method is given in general terms. In the analysis part, based on the data in the novel, determinations and

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: hanifeoz@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7547-3174>.

analyses were made about the subjects that fall into the field of physical and humanistic geography. In the conclusion part, evaluations about the text are included.

Keywords: Geography-centered reading, Rifat Ilgaz, Yıldız Karayel, Western Black Sea.

Giriş

İnsanı ve insanın etkileşimde olduğu her şeyi dikkate alan, bünyesine dâhil eden edebiyat; bir çalışma, araştırma alanı olarak da aynı ölçüde geniştir. “Edebiyat araştırmalarının sadece edebî eser çerçevesi içinde kalmadığı muhakkaktır. Bunlar, bahis konusu edebî eserlerin yazıldığı devrin, hatta o devri hazırlayan evvelki devrelerin siyasi, sosyal, felsefî ve kültürel bütün faaliyetlerini göz önünde bulundurmaya gerektirir. Batı dillerinde literatür kelimesinin kazanmış olduğu mana genişliği de bu şümülü düşündürecek bir delildir (Okay, 1989, s. Ön Söz). Bütün bu özelliği ile edebiyat, birçok disiplinin araştırma alanlarıyla ilgilenmiş, edebî ölçütler içinde kapılarını onlara aralamış; sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih gibi disiplinlerle etkileşime girmiştir. Edebiyatın etkileşimde olduğu disiplinlerden biri de coğrafyadır. “Geniş bir ‘mekân incelemesi,’ bir başka deyişle ‘mekânın bilimi’ olarak tarif edilen; toprak ve iklim şartlarıyla sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya, sunduğu olanaklarla insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi, düşünce ve zihniyetlerini de etkilemektedir (Kefeli, 2006, s. 7). Bu etkiler dolayısıyla da insanı merkeze alan edebiyat ile yolları kesişerek “metnin/yazarın edebiyat coğrafyası ile yazarın hayat coğrafyasını” ele alan yöntem gelişmiştir. Metnin/yazarın edebiyat coğrafyasını bir metinde olayın hangi koordinatlarda (köy/kasaba/şehir/mahalle vd.) geçtiğinin incelenmesidir. Bu inceleme bir yazarın ürettiği eserlerdeki coğrafyanın tespiti ve disiplinler arası yöntemlerle incelenip yorumlanmasıdır. Eserlerdeki coğrafya; tarihî, ekonomik, siyasi vd. özellikleriyle incelenir. Yazarın hayat coğrafyası [ise] bir anlamda coğrafya merkezli bir biyografi çalışmasıdır. Ailesinin kökenleri, doğup büyüdüğü ve hayatının değişik evrelerinde farklı nedenlerle bulunduğu coğrafya incelenir. Bu inceleme yazarın eserlerindeki bazı motifleri, işlenen temaları aydınlatması bakımından önemlidir (Kefeli, 2009, s. 431).

Coğrafyanın edebiyatla ilişkisi her ne kadar yakın sayılabilecek bir geçmişe dayanıyor görünse de; edebî eserlerdeki tabiat ile insan/toplum ve yaşantısına dair çoğu unsurun aynı zamanda coğrafyanın çalışma alanı olması dolayısıyla aslında sözü geçen ilişkinin daima var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim edebiyat-coğrafya ilişkisinin Batı edebiyatında dayandırıldığı isim olan Taine, edebiyat tarihinin “ırk, dönem ve muhit/mekân” unsurlarıyla incelenmesini savunurken coğrafyanın edebiyat ile ilgisine de vurgu yapmıştır. Türk edebiyatında ise Mehmet Kaplan, “Bir milletin iktisadî, içtimai, hatta uzvî ve ruhî hayatı, her şeyden önce, içinde yaşadığı coğrafi şartlara bağlıdır (Kaplan, 2010, s. 47) sözleriyle coğrafyanın insan ve toplum üzerindeki etkisinin altını çizerek edebiyat coğrafyasının edebî konular ve başka meselelere yeni şekiller vermesinin mümkün olabileceğini belirtmiştir (Kaplan, 2010, s. 153). Emel Kefeli de 2006 yılında yayımlanan *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz* adlı kitabıyla edebiyat-coğrafya ilişkisini tanıtip bu ilişkiyi seçilmiş eserlere uygulamıştır. Kefeli, sözü geçen ilişkiyi “yazarın hayat coğrafyası, metnin/yazarın edebiyat coğrafyası ve seçilmiş bir coğrafyanın farklı yazarların duyuş tarzı ve gözlemlerindeki yansımaları olarak (Kefeli, 2006, s. 16) üç gruba ayırmıştır. Buna göre yazarın hayat coğrafyasında yazarın biyografisi söz konusu edilirken metnin/yazarın edebiyat coğrafyasında yazarın gezip gördüğü (veya bir süre yaşadığı) yerlerle ilgili izlenimleri ortaya konur. Seçilen coğrafya ile yazarlar ilişkisinde ise eserlerde betimlenen coğrafyaların karakteristik özellikleri yer alır (Kefeli, 2006, s. 16-17). Diğer taraftan, Ömer Faruk Huyugüzel’in *Eleştiri Terimleri Sözlüğü’*nde değindiği, ancak Türkiye’de pek sözü edilmeyen “bölgesel roman/edebiyat (regional novel)”ın içeriği de coğrafya merkezli okuma yönteminin odaklandığı unsurlarla benzerlik

göstermektedir.¹ Huyugüzel, bölgesel romanı/edebiyatı “Bir ülkenin belli bir bölgesine ait coğrafya özellikleri ve o bölge halkının gelenek ve göreneklerini, alışkanlıklarını, dilini, tarih ve folklorunu ön plana çıkaran” roman/edebiyat çeşidi şeklinde tarif etmektedir (2018, s. 94).

Bu çalışmada Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* adlı romanı yazarın biyografisi dışında tutularak “coğrafya merkezli okuma” yöntemiyle incelenmeye çalışılacaktır. İnceleme sürecinde coğrafyanın iki temel uğraş alanı olan fiziki coğrafya ve beşeri coğrafyanın unsurlarına odaklanılacaktır.

Yıldız Karayel

1911 yılında Cide’de doğan, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Cide ve çevresinde geçiren Rıfat Ilgaz; kendisiyle yapılan bir söyleşide Karadeniz’in batı kesiminin ırmak roman olacak zenginlikte, kaynakları verimli bir yurt parçası olduğunu; yaşadığı, bildiği bu coğrafyanın panoramasını *Yıldız Karayel* ve *Karadeniz’in Kıyıcığında* adlı romanlarında çizdiğini belirtir (Bezirci, 1992, s. 179-80). İlk baskısı 1981 yılında yayımlanan, Orhan Kemal Roman Ödülü ve Madaralı Roman Armağanı’nı alan *Yıldız Karayel*,² yazarının da kaydettiği üzere Batı Karadeniz bölgesinin, özellikle de Kastamonu ve çevresinin pek çok coğrafi unsurunu kurmaca dünyada yeniden betimleyen bir romandır. Eserde sözü geçen bölge doğası, insanı, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısıyla; kısacası bütün coğrafyasıyla ortaya konulur. Romanda Akpelit köyü ve Çamalan bucağı olayların geçtiği mekânlar olarak betimlenir. Akpelit köyü Yukarı Akpelit ve Aşağı Akpelit olmak üzere iki mahalleden oluşur. İki mahalle arasında da coğrafi bağlamda (yer şekilleri, yerleşim, sosyal, ekonomik vd.) romanın akışını etkileyen önemli farklılıklar bulunur.

Klasik roman kurgusuyla kaleme alınan *Yıldız Karayel* romanı, tek bir çizgiden ziyade “Köylünün topraklarını korumak isteği, geçim sıkıntısı, deniz yoluyla yapılan kaçakçılığın gölgesinde gelişen ilişkiler (Hazer, 2011, s. 141), Şaduman Dağlı ile kızı Nazife üzerine kurulu birçok olay halkasından meydana gelir. Romanda Dağlı ailesinin bireyin hakkını korumak ve eşitliği sağlamak için egemen bazı güçlere karşı toplu halde verdiği mücadele ile doğaya karşı verdiği mücadele aynı çizgide buluşur (Yaşar, 2012, s. 96). Şaduman, eşi ve kızları geçimlerini sağlamak için sahip oldukları tek tarlayı ürün verecek şekilde sokmaya çalışırlar. Bunun için de iklim, yer şekillerine, bitki örtüsüne karşı mücadele verirlerken oğul Harun, Karadeniz’in bazen ölümcül olabilen dalgalarına karşı mücadele eder. Söz konusu mücadeleler eş zamanlı devam eder.

Fiziki Coğrafya

Coğrafya biliminin alt dallarından biri olan fiziki coğrafyanın ele aldığı konular yeryüzünün doğal yapısıdır. Bununla birlikte insanların etkinlikleriyle değişen çevrenin de fiziki coğrafyanın çalışma sahasına girdiği görülür. Yeryüzünün topoğrafyası, canlı yaşamları, iklimi ve insan hayatına doğrudan etki eden unsurları fiziki coğrafyanın konuları arasındadır.

¹ “regional novel” için bkz.: J. A. Cuddon, *Literary Terms and Literary Theory*: s. 597

[J.A.Cuddon.ADictionaryofLiteraryTermsandLiteraryTheory2013.pdf](https://ia601604.us.archive.org/25/items/in.ernet.dli.2015.88999/2015.88999.A-Handbook-To-Literature.pdf), [Erişim tarihi: 14.10.2021]; C. Hugh Holman, *A Handbook to Literature*: s. 442 <https://ia601604.us.archive.org/25/items/in.ernet.dli.2015.88999/2015.88999.A-Handbook-To-Literature.pdf>, [Erişim tarihi: 14.10.2021].

² Metin içindeki alıntılar, eserin Rıfat Ilgaz, *Yıldız Karayel*, Yalçın Yayınları, İstanbul 1982; baskısından yapılmıştır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi *Yıldız Karayel* romanında olaylar Kastamonu ve çevresinde geçmektedir. Yazar, yaşayarak tanıdığı söz konusu çevrenin iklimi, yer şekilleri, bitki örtüsü gibi fiziki coğrafyanın parçası olan unsurları bilimsel gerçekliğe bağlı kalarak ve romanın tematik çatışmalarından biri (insan-doğa) hâline getirerek ayrıntılı bir şekilde betimlemiştir. Bu bağlamda en etkili coğrafi unsurların başında iklim gelmektedir.

Bireylerin ve toplumların yaşantısında ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta ruhsal bakımdan önemli etkileri olan iklim, *Yıldız Karayel* romanında önemli bir yer tutar. Bahar ve yaz mevsimlerinin hüküm sürdüğü anlatı zamanında iklim olaylarının bölge insanının yaşantısında temel belirleyicilerden olduğu görülür. Nitekim romanın adı bölgedeki iklim olaylarına doğrudan atıftır. Yer şekillerinin oluşmasında, temel geçim kaynakları olan tarım ve denizcilik faaliyetlerinde iklim koşullarının önemli bir rolü vardır. Hatta yazar, bölge insanının fiziki ve psikolojik bazı özelliklerinde iklimin etkili olduğunu belirtir. Romanda "her mevsimi yağışlı³" geçen bölgenin iklim özelliklerinin etkisini gösteren en tipik olaylar ise sel ve şiddetli rüzgârdır. Şaduman'ın tarlası örneğinde havanın değişken olduğu, yer şekillerinden de kaynaklanan fırtına, sel gibi afetlerin sık sık yaşandığı dile getirilirken bölge insanının doğa ile mücadelesinde bazen çaresiz kaldığına işaret edilir:

Kış yaz sel rahat vermiyordu bu tarlaya. Bir ucunu koparıp götürüyor, sonra başka bir yıl birazını getirip bırakıyordu. Tapuda dört dönüm yazıyordu ya, hiçbir zaman dört dönümün dördü de bir araya gelmemişti. Hele yılın birinde, tarla hemen hemen tümüyle gitmişti. Tam üç yıl iki evlek yeri ekip biçmişlerdi (s. 9).

Ani gelişen şiddetli rüzgârlar (Yıldız, Karayel, Yıldız-Karayel, Poyraz...) da bölgenin tipik iklim özelliklerindedir. Aslında Rifat Ilgaz'a *Yıldız Karayel* romanını yazmaya sevk eden de fırtına yüzünden Cide önlerinde bir motorun batması, batan motorun direğinde sabahlayan bir makinistin dalgalara ve soğuğa yenik düşerek ölmesidir (Bezirci, 1992, s. 179). Yazarın biyografik coğrafyasının da bir yansıması olan bu olay, romanda Makinist Hayri karakteri ile yansıtılır. Bartın açıklarında Karadeniz için ölüm anlamına gelen Yıldız-Karayel rüzgârına yakalanan Selamet adlı motorun dört kişilik mürettebatından biri olan Makinist Hayri, tıpkı yazarın tanık olduğu olayın denizcisi gibi motorun direğine çıkarak şiddetli dalgalardan korunmaya çalışır ancak arkadaşının hayatını kurtarmak isterken kendi hayatından olur. Yıldız-Karayel rüzgârının sebep olduğu bu felâket, Hayri ile birlikte üç denizcinin ölümüne sebep olur. Söz konusu fırtınalar, denizde çalışanların aileleri için kaygılı hatta korku içinde bekleyişlerin kaynağı olur.

Yıldız Karayel'deki betimlemelerden ve diyaloglardan yer şekilleri bakımından Karadeniz bölgesinin tipik özelliklerini görmek de mümkündür. Odağında Akpelit köyünün olduğu bu yörede köyün iki mahallesinden Aşağı Akpelit kıyıda, Yukarı Akpelit ise dağın içindedir. Nitekim romanın başkarakterleri Şaduman, köyünü, bir dağ köyü olarak tanımlar. Yer şekillerinin oldukça zorlayıcı olduğu anlaşılan bu coğrafya parçası, anlatı zamanına göre hayli geri kalmıştır. Bu bakımdan da devletin sahil yolu projesiyle kaderinin değiştirilmesi istenir. Ancak yolun geçeceği güzergâh üzerinde menfaatleri olanlar; köylerine, dolayısıyla kendilerine getireceği kolaylıklara, faydalara rağmen yine yol yüzünden topraklarını ve evlerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalırlar. Köyün en güçlü kişisi Hürşit Ağa, birtakım ilişkilerini kullanarak kendi tarlası üzerinden yani Aşağı Akpelit'ten geçmesi gereken yolun, yönünü dağlara, yani Yukarı Akpelit'e çevirtir. Gerek görevli mühendisler arasında gerekse Aşağı ve Yukarı Akpelitliler arasında gerilimlere,

³ Serhat Şensoy vd. https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/13_turkiye_iklimi.pdf, [Erişim tarihi: 18.10.2021].

hatta çatışmalara yol açan ve anlatı boyunca özellikle Yukarı Akpelitliler arasında usulsüz olduğu sık sık dile getirilen bu girişim, sadece Yukarı Akpelit köyünü ve tarlalarını istimlakle kalmayacak, aynı zamanda taşlık bir arazide yolun otuz altı km. uzamasına, böylece devletin zarar etmesine sebep olacaktır.

Rıfat Ilgaz, engebeli bir arazi üzerinde yer alan Akpelit köyü ve çevresinin yer şekillerini, sadece "sahil yolu" gerilimine yol açmasıyla değil, bölge yaşantısı ve ekonomisi üzerindeki etkisiyle de betimlemiştir. Dağların denize paralel uzanmasını, dolayısıyla tarım arazilerinin kısıtlı olmasını, yağmurla birlikte yükseklerden gelen taşların tarlalarda birikmesini, yağmurun şiddetli olduğu zaman da toprağın denize sürüklenmesini bölge gerçeklerine uygun şekilde kurguya taşımıştır. Diğer yandan toplumlar, tarihsel alinyazıları üzerinde etkili olan iklim, yer şekilleri ve bitki örtüsüne bağlı olmakla beraber tabiatla girdikleri mücadele sonucunda kısmi de olsa ona şekil verebilmişlerdir. Böyle bir mücadele sonucunda coğrafi unsurlar kimi zaman insan eliyle şekillenmiş, kimi zaman da tahrip olmuştur (Cobutoğlu, 2014, s. 223). *Yıldız Karayel*'de Yukarı Akpelit köylüleri geçimlerini sağlamak için kendi güçleri ölçüsünde tabiata şekil vermeye çalışırken yol yapımı için gelen işçilerin çadır kurduğu çayır ve çevresi, yörenin yer şekilleriyle ilgili kısa bir ayrıntı olarak karşımıza çıkar: "Çadırlar görünmüştü Gökyazı da... Yol işçileri çadırların arkasında çayıra uzanmışlar güneşliyorlardı. Yemek için toplanmış olacaktı (...). Gökyazı, köyün en güzel çayırdı, biraz da Akpelit'in... 'Bulmuşlar çadır kuracak düzü.' dedi. "Az ilerisinde çay. İster içine gir de yıkan, ister kıyısına çömel, yap temizliğini. Şu tarlanın bakımı olmasa..." (s. 38).

Romanda bölgenin coğrafyasını detaylandıran unsurlardan biri de akarsulardır. Yazar anlatıcının ifadeleri olduğu izlenimi edinilen, böylece yazarın biyografik coğrafyasından bir kesit olarak kurguya yerleştirildiği düşünülen bilgiler, hem eserdeki coğrafyayı zenginleştirmesi hem de bölgenin fiziki özelliklerini vermesi bakımından önemlidir:

"Patelyenin küreklerine yapışınca anlamıştı Makinist Hayri: 'İrmak bulanık!' dedi. Hızlı akıyor sular..." *Bartın ırmağı bulanırsa yukarılarda bol yağış var demektir. Bu ırmak ağırdan ağırdan aktığı içindir ki Türkiye'nin ulaşımına elverişli tek ırmağı onurunu kazanmıştı. Akışı, ufaktan da olsa bir hız kazandı mı yukarılara, Kocadağ'a, Karadağ'a, Kayaardı'na büyük karlar düşmüştür ya da tufanı andıran yağmurlar yağmıştır. Eskilerin, 'Bartın deresi, altın deresi' dedikleri bu akarsu, gerçekte bir dere değil, iki koldan oluşan koskoca, iki kaynaklı bir ırmaktır. Bunlardan birisi Meroen'le Ant derelerinin birleşmesinden oluşan Kozlu ırmağıdır. İlerledikçe sağdan Akpınar'la Karaçay'ı, soldan Kocairmak'ı alarak daha da büyür. Gazhane de Kocanaz ırmağı da katılınca bir ulusu ağırbaşlılığı içinde yolunu Boğaz'a kadar sürdürüp Karadeniz'e dökülür." (s. 168).*

Yazar, ayrıca yer şekillerinin günlük yaşantıdaki zorlayıcı etkisine de değinmiştir. Yukarı Akpelit ve Aşağı Akpelit aynı köyün iki mahallesi olmasına rağmen iki mahalle arasındaki uzaklık yaya olarak üç saat sürmektedir. Yer şekillerinden kaynaklanan söz konusu mesafe/uzaklık iki mahalle arasında yaşam seviyesi bakımından Yukarı Akpelit'in aleyhine olmak üzere önemli farklılıklara yol açmıştır. Yine aynı sebepler Yukarı Akpelit kadınlarını Aşağı Akpelit'e ya bir erkek eşliğinde ya da gruplar hâlinde gitmeye zorlamıştır.

Yıldız Karayel romanının coğrafi mekânı olan Batı Karadeniz'in "doğal bitki örtüsünü, kıyı bölümünde geniş yapraklı nemli ormanlar, yüksek kesimlerde ise soğuk ve nemli şartlarda yetişen iğne yapraklı ormanlar oluşturur.⁴ Başka bir deyişle bölge, bitki

⁴ Serhat Şensoy vd. https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/13_turkiye_iklimi.pdf, [Erişim tarihi: 18.10.2021].

örtüsü bakımından ormanlık bir bölgedir ve bölgenin bu özelliği bazen anlatıcının çevre betimlemeleriyle genellikle de roman kişilerinden Hürşit Ağa, Hafız Esat ve Çapar Yusuf'un kısmen yasal, büyük ölçüde de kaçak kereste işleriyle meşgul olmaları dolayısıyla ortaya konur. Daha çok kıyıya yakın ormanlık alanlardan kesilen ancak Hafız Esat'ın bununla yetinmeyip İnegöl'den dubalar üstünde kamyon getirterek ormandan kıyıya kereste taşıması, yine bunun bir kısmının yasal bir kısmının kaçak yapılması, bitki örtüsünün bölge ekonomisine etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim elde edilen kerestelerin, yakın uzak Türkiye'nin birçok şehrine gönderildiği anlaşılmaktadır.

Romanda bitki örtüsü ile ilgili olarak kaydedilebilecek bir ayrıntı da Hayri ve Harun'un, ara ara gittikleri fındık bahçeleridir. Kurmacada tarımsal bir faaliyet ya da ekonomik bir değer olarak bahsedilmemesine rağmen Karadeniz bölgesinin tipik ürünlerinden birinin de fındık olduğu, okuyucunun bilgisi dâhilindedir.

Beşeri Coğrafya

Temelinde tabiat ile insan toplulukları arasındaki etkileşimin olduğu beşeri coğrafya, insanlarla/topluluklarla ilgili bütün unsurları kapsamaktadır. Nüfus sayısı, hareketleri; etnik yapı, sosyal yapı, eğitim öğretim, aile yapıları vd. konular, beşeri coğrafyanın faaliyet alanlarıdır.

Rıfat Ilgaz, romanında betimlediği Akpelit köyünün yerleşim düzeniyle ilgili detaylı bilgiler vermemiştir. Aşağı ve Yukarı mahallelerden oluşan köyün iki mahallesinin arası yaya olarak üç saat sürmektedir. Yukarı Akpelit dağ köyü, Aşağı Akpelit ise kıyı köyüdür. Köyün merkezi ise kumaş mağazası, kahve, lokanta gibi dükkânların olduğu Aşağı Akpelit'tir. Bu özellikleriyle de bir köyden daha çok kasaba özelliği taşımaktadır. Yukarı Akpelit'e nispetle yaşam koşulları da daha rahattır.

Yıldız Karayel romanında bölgenin yahut Akpelit köyünün nüfus özelliklerine bakıldığında ise genç ve yetişkin nüfusu ağırlıktadır. Şaduman'ın 13-14 yaşlarındaki küçük kızı Emriye dışında çocuk figür hemen hiç yoktur. Kadın, erkek nüfusu karşılaştırıldığında ise erkek nüfusun daha fazla yahut da ön planda olduğu görülür. Bununla birlikte romanda yer alan gerek kadın gerekse erkek nüfusun hemen tamamı çalışma hayatının içindedir. Erkekler tarım, hayvancılık, denizcilik gibi işlerde çalışırken kadınların çoğu tarımla ilgili işlerde çalışırlar. Ancak tarımda çalışan kadınların genellikle kısıtlı toprağı olan ve eşiyle, babasıyla birlikte çalıştıklarını belirtmek gerekir. Bölgenin maddi bakımdan güçlü ailelere mensup kadınların çalıştıklarına dair herhangi bir ifade yoktur. Nüfusun yerleşim yerlerine dağılıma bakıldığında ise Aşağı Akpelit köyünün kıyıda ve yer şekillerinin elverişli olması sebebiyle daha yoğun olduğu göze çarpar.

Romanda demografi ile ilgili kaydedilmesi gereken önemli bir konu da iç ve dış göçtür. Özellikle gençlerin iş bulmak amacıyla çeşitli Avrupa ülkelerine veya İstanbul, Zonguldak gibi şehirlere gitmeleri, roman kişilerinin zaman zaman şikâyet olarak dile getirdiği, işsizliğin ve fakirliğin zorunlu kıldığı bir durum olarak ele alınmıştır : "*Kim kalıyor ki buralarda... Gençler tüm İstanbul'da, Zonguldak'ta... Kimi tornacı, kimi tesviyeci, kimi de kaynakçı!.. Askerliğini yapanlar da Hollanda'da, Almanya'da alıyorlar soluğu.*" (s. 35).

Eserde göç konusunun, ekonomik boyutunun yanında aileler için sosyal bir sorun olduğunun da altı çizilmiştir. Hürşit Ağa'nın oğlu Akif'in, evli bir kadın olan ancak eşi Almanya'ya çalışmaya giden Gülizar'a ısrarla yaklaşmaya çalışması, romanın büyük bölümünde Akif'i kararlılıkla reddeden Gülizar'ın, romanın sonunda direncinin kırılması, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan Akpelit ve çevresinden gidenler olduğu gibi çeşitli şehirlerden Akpelit ve çevresine göçenlerin varlığı da göç konusunda verilen ayrıntılar arasındadır. Sinoplu olan ancak romanın birincil kişilerinden Nazife'ye

âşık olduğu için Akpelit'e yerleşmeye karar veren Makinist Hayri, yine Sinoplu olup kaçırdığı kız ile Akpelit'in bağlı olduğu bucak Çamalan'a yerleşen balıkçı Rüstem, romanın "dışarıdan gelen" figürlerinden ikisidir. Ancak yazarın verdiği bilgiye göre her iki figürün de iş bulmak için değil, ailevi nedenlerle roman mekânına göç etmeleri, yörenin göç alan değil, göç veren bir yer olduğunu göstermektedir.

Yıldız Karayel romanında mekân Akpelit köyü, çevresindeki bucak ve ilçelerle sınırlı olduğu için etnik yapı bakımından belirgin bir çeşitlilik söz konusu değildir. Yalnız eski tarihlerde yörede Rumların yaşadığı; terzilik, kunduracılık, yapı ustalığı, demircilik gibi çeşitli zanaatlar icra ettikleri bilgisine rastlanır. Vaka zamanında yörede Rum kökenli kişilerin olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan romanda homojen bir toplumsal yapıdan söz etmek de pek mümkün değildir. Yukarı Akpelitliler kendilerini yörenin yerlileri olarak görürler. Aşağı Akpelit kısmen, Çamalan ise büyük ölçüde Doğu Karadeniz bölgesinden gelip yerleşenlerden oluşur. Bu sebeple olsa gerek, yazarın da Yukarı Akpelit köylülerini, daha doğrusu Yukarı Akpelitli kadınları yörenin özgün coğrafyasını oluşturan unsurlar olarak gördüğü sezilir.

Öte yandan yörenin sosyal düzeni üzerinde etkili unsurları olarak pek çok köy/kasaba romanında olduğu gibi bir yanda ağa/ağalar, bir yanda köylüler olmak üzere çatışan iki kesimin varlığından da söz etmek gerekir. Aşağı Akpelit köyünde yaşayan ve mal varlığının büyük kısmı orada olan Hürşit Ağa ile Yukarı Akpelit'in fakir köylüleri arasındaki çatışma sadece yol güzergâhı ile sınırlı değildir. Mesela biçki dikiş kursunun sergisi, okur tarafından fark edilen çatışmalara sahne olur.

Yıldız Karayel'de yörenin aile yapısı ile ilgili kanaatler ise çoğunlukla Şaduman'ın ailesi üzerinden edinilir. Üç çocuklu bu çekirdek ailede köydeki diğer ailelerde olduğu gibi ataerkil kurallar hüküm sürmesine rağmen kadınlar açısından kısmi bir rahatlık da söz konusudur. Bununla birlikte ebeveynlerin gençlerin hayatıyla ilgili beklentileri ile gençlerin hayattan beklentileri pek örtüşmemektedir. Örneğin evliliklere genellikle ebeveynler, büyük ölçüde de babalar karar vermektedir. Ancak romandaki genç neslinin bu geleneğe karşı gittikçe artan hoşnutsuzlukları, gelecekte tepkiye hatta dirence dönüşeceğini göstermektedir. Akif'in baba otoritesine rağmen Nazife ile evlenmeye gönülsüz olması, Selim'in ailesini bilgisi dışında Nazife ile kaçması, yine Nazife'nin baba onayı olmadan Selim'e kaçması; babaların, çocuklarının hayatlarındaki mutlak belirleyici konumlarının sarsılacağına yönelik işaretlerdir.

Karadeniz kadınlarının haklı olduklarına inandıkları zaman verdikleri mücadele ve gençlerin "kendi kaderlerini ellerine almaya cesaret etmeleri"⁵ de yazarın hayranlıkla bahsettiği bölge insanıyla ilgili kaydedilmesi gereken ayrıntılardandır. Sözü geçen kesimin değişimden, ilerlemeden yana olan eğilimleri, geleceğe yönelik talepleri *Yıldız Karayel*'de insan ve toplum bağlamında dikkat çeken durumlardandır.

Bölge halkının eğitim öğretim durumu ile ilgili de romandan birtakım veriler elde etmek mümkündür. Köyde ilkokul, Çamalan'da ortaokul olduğu; çok az sayıdaki öğrencinin de İnebolu'da lise eğitimi alabildiği (Yıbil Arif'in oğlu İmam Hatip Lisesinde okumaktadır.) anlaşılmaktadır. Yörede gençler ve ebeveynleri arasında okullaşmaya yönelik yaklaşım da oldukça farklıdır. Gençler okula, okullaşmaya meyillidir ancak ebeveynleri bu konuya hayli uzaktır. Akif'in okumuş kişiler, özellikle de kızlar karşısında yenediği bir çekingenliği vardır:

⁵ <https://wanderlustpress.net/2018/07/07/mizahi-karadenizi-ve-toplumcu-gercekligiyle-rifat-ilgazin-romanciligi/> [Erişim tarihi: 24.10.2021].

“Atın başını, Ortaokul’dan yana çevirdi. Okul dağılılı çok olmuştu. O Matematik öğretmeni hanım, çıkmış mıydı acaba, Nesrin Akarsu? Tam bir İstanbul kıızıydı. Onu gördükçe İstanbul’u görmüş gibi oluyordu. En azından bir liseyi bitirmiş olmalıydı. Oysa kendisi Orta ikiden ayrılmaydı. Babası İnebolu’da haylazlık ettiğini anlayınca çekip almıştı okuldan. Hep suçun büyüğü şu sınıf arkadaşı Selim’deydi. Sigaraya da rakıya da o alıştırmıştı. Selim de okuyamamıştı ya... Şimdi nerde okumuş, yazmış bir kız görse eli ayağı tutuluyor, konuşurken dili dolaşıyordu” (s. 22).

Kız çocuklarının okullaşma seviyesi ise daha düşüktür. Köyün okumuş kızı olarak gösterilen Nazife, ilkokulu bitirmiş, kardeşi de ilkokula devam etmektedir. Nazife’nin ilkokul mezunu oluşu ailesi ve Akpelit içinde takdirle karşılanmasına rağmen devamının olmayışı hem kendisinde hem babasında belli belirsiz bir hayal kırıklığı yaratmıştır: *“Öğretmen gene suratını asacaktı, neden bugün okula göndermedin diye. Köy yerinde her gün okul mu olurdu? Nazife okumuştu da ne olmuştu sanki. Üç dört yıldır oturuyordu evde. Biçki dikiş kursu da olmasa yapacak iş bulamayacaktı gevezelikten başka (s. 6). (...) Nazife’nin de “Bir meslek okulu... Daha olmazsa bir ortaokul... Bitirdik ilkokulu, öylece kaldık...” (s. 146).*

Ekonomik yapı

“İnsan yaşamını kazanma faaliyetlerinin yer yer gösterdiği benzerlik ve ayrılıkların nedenini araştıran bir bilim (Tümertekin, 1994, s. 42)” olarak tanımlanan ekonomik coğrafya, beşeri coğrafyanın alt dallarından biridir. Bir bölgedeki, yöredeki vb. ekonomik etkinlikleri ele alır. Bu bağlamda üretim, işleme, dağıtım, tüketim gibi faaliyetler ekonomik coğrafyanın çalışma konularından bazılarıdır.

Yıldız Karayel romanında betimlenen coğrafyanın ekonomik yapısı ağırlıklı olarak tarıma dayanmasının yanında yine coğrafyaya bağlı olarak balıkçılık, deniz taşımacılığı, devletin kurduğu bazı sanayi tesisleri dolayısıyla çeşitlilik gösterir. Yazar, Yukarı Akpelit köyünden Şaduman ve Yıbil Arif’in tarlaları dolayısıyla yörenin tarım arazilerinin nitelikleriyle tarım ürünleri ve tarımdan elde edilen verim konusunda ipuçları verir. Her ikisinin tarlasında da mısır ekilidir ve hava koşulları uygun gittiği zaman yüksek verim alırlar. Fakat bu köyün halkının sahip olduğu toprak çok sınırlı ve tamamen tabiat koşullarına bağlıdır. Bu yüzden elde ettikleri ürün ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüdedir. Açık olmamakla birlikte tarım ürünü olarak mısır dışında fasulye, domates; kiraz, elma gibi ürünlerin de yetiştirildiğinden bahsedilir. Tarımın yanında kıyıda olması dolayısıyla deniz taşımacılığı ve balıkçılık faaliyetlerinin de yörenin ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Özellikle Hürşit Ağa, Hafız Esat, Çapar Yusuf gibi varlıklı kişilerin hem tarım hem de motorlarıyla deniz taşımacılığı yaptıkları, başka bir deyişle farklı ekonomik etkinliklerde buldukları görülür. Ancak deniz taşımacılığında çimento, kereste gibi yasal ürünlerin taşınmasının yanında sözü geçen kişilerin içki, sigara hatta silah gibi kaçak ürünlerin taşınması, bu ürünlerin alınıp satılması çok daha yoğundur. Kısacası yörenin deniz taşımacılığı büyük ölçüde kaçakçılığa dayanır. Balıkçılık ile ilgili öne çıkan roman kişisi ise Sinoplu Rüstem’dir. Rüstem ve balıkçı esnaf aracılığı ile bölgede daha çok istavrit, lüfer, kalkan, barbunya ve kefal avlandığı bilgisi edinilir. Yine esnaf olarak çalışan, balıkçılıkla, denizcilikle uğraşan ve “topraksız köylüler” olarak tanımlanan bir kesim de yörenin ekonomisinin önemli unsurları olarak romanda yerlerini almıştır. Bütün bu sosyal yapı göz önüne alındığında ise Akpelit’in küçük bir köyden daha fazla insan çeşitliliği barındırdığı söylenebilir.

Rıfat Ilgaz, bölgedeki sanayi tesislerine (Bartın’daki çimento fabrikası, Zonguldak’taki tesisler) de romanın kurmaca dünyasında ekonomik coğrafyanın bir unsuru olarak yer vermiştir. Bölgenin ekonomisine ne gibi etkileri olduğu belirtilmeyen sözü geçen tesisler, Şaduman ve Rüstem arasında geçen bir konuşmada çevreye verdiği

tahribat ve çalışanların sağlıklarını tehlikeye attığı konularında eleştirilir: "... çimento yüklüyorlar, Bartın'daki fabrikadan. Çimento temiz iş, bir bakıma. Şemsi Usta güldü: Sen, bu temizliği fabrikada çalışanlara sor! Çimentonun tozu fabrikanın çevresinde ne ağaç bıraktı, ne çiçek... Bartınlı, bu gidişle yeşilin hasretine dayanamayıp ölecek!" (s. 104)

Romanda anlatı zamanından önce Akpelit ve çevresinde yetiştirilen ketene temas edilmesi de yörenin ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Yazarın, Nazife aracılığıyla aktardığı bilgiye göre;

"Eskiden Yukarı Akpelit'te keten ekilirmiş. Bu ketenleri biçtikten sonra Deliçay'da yıkayıp tokaçlarlarmış... Sonra örekelerle eğirip iplik yaptıktan sonra düzenlere gerip dokurlarmış. Bu bezi Annem genç kızlığında dokumuş (...)Düzene, yani tezgâha gerip dokurlarmış ama bu iş kolay değilmiş. Çirişleme işi varmış, ipliklerin çirişlenmesi... Dokuma bittikten, yani bez dokunduktan sonra bu çirişlerin Karadeniz'in sularında yıkanıp Karadeniz'in güneşinde kurutulma işi varmış! Bu bile ustalık isteyen bir iş oluyor bir bakıma." (s. 146).

Kültürel yapı

Yeryüzündeki kültürleri, coğrafi bakış açısıyla inceleyen kültürel coğrafya; toplumların ürettiği soyut ve somut değerlerin bütünü ele alırken etnografya, paleantoloji, arkeoloji, sosyoloji vd. bilim dallarından da yararlanır. İnsanlar arası ilişkiler, mimarî, tarihî eserler, inançlar, konuşulan dilin yerel özellikleri, folklor vb. kültürel coğrafyanın çalışma alanlarıdır.

Yıldız Karayel romanında da kültürel coğrafyanın ilgi alanına giren söz konusu çeşitliliğin farklı ölçülerde kurguya yerleştirildiği görülür. Örneğin insanlar arasındaki ilişkiler Orta ve Batı Anadolu'nun herhangi bir köyündeki ilişkilerden farksızdır. Köylüler arasında kaçgöç nadiren görülürken köye gelen yabancılar karşısında kadınlar örtülerini düzeltmekle yetinirler. Yine insanların maddi imkânları ölçüsünde oldukça misafirperver davrandıkları, gerek dışarıdan gelenlere gerekse köylülerine karşı ikramda kusur etmemeye çalıştıkları görülür. Komşuluk, arkadaşlık, dostluk ilişkilerinin de hem gençler hem yetişkinler arasında hayli sıcak ve canlı olduğu anlaşılır. Özellikle Yukarı Akpelit köyünün genç kızların ve kadınların hem gündelik işleri sırasında hem özel günlerde hem de planlanan yolun köylerinden geçmesi gündeme geldiğinde bir araya gelebilmeleri, birlik içinde hareket edebilmeleri, yazarın, saklama gereği hissetmediği bir memnuniyetle betimlenir.

Yıldız Karayel romanında Akpelit köylüleri, başka bir deyişle yörenin yerli halkı, özellikle de kadınları yaşadıkları coğrafyaya özgü fiziksel özellikler taşırlar. Yazarın, romanın erkek figürlerinin fiziksel betimlemelerini yapmadığı, kadın figürleri (Yukarı Akpelitli kadınları) ise yer yer ayrıntılı şekilde betimlediği görülür. Nazife, Gülizar, kısmen de Çiçek, fiziksel betimlemeleri yapılan kadınlardır. Sözü geçen kadınların görünüşleriyle ilgili ilk bilgiler de Hurşit Ağa'nın bakışıyla verilir: "*Nasıl da birbirlerine benziyorlardı bunlar! Hemen hepsinin yüzlerinin rengi birdi. İçi ışıklı, buğdaysı değil, mısırsı bir renkti bu. Güneşte pişmiş bir barak çiçeği sarılığı... Elle tutulur, yoklanır. Gerekirse tartılır bir sarılık... Onlar da bu sarıyı bulup çıkarmışlar, benimsemişler, başlarının üstünde gezdirdikleri yazmalarına bastırmışlardı"* (s. 74). Bu yorumla yazar, kadınların birbirine benzerliğinde, hatta ortak özelliklere sahip olmalarında başlıca etmenin coğrafya olduğunu düşündürür.

Burada kadın konusuna, özellikle Akpelitli kadınlara değinmek de romanın çizdiği bölge insanı hakkında fikir verecektir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bölgeye yapılacak yolun yönü, birtakım girişimlerle Yukarı Akpelit'e çevrilir. Romanda bu duruma önce Şaduman kafa yorar hatta mühendislerle yakınlık kurup onlara ikramlarda bulunarak yolun yönünü Aşağı Akpelit'e çevirtmeyi umar. Elbette bu girişimleri sonuç

vermez ve yol ekibi dozerlerle, kepçelerle köyün girişine kadar gelir. Ancak ekip, hiç beklemediği bir durumla, kadınlardan oluşan bir grubun engeliyle karşılaşır:

“Yukarı Akpelitliydi bu kadınlar... Önlerinde sarı yazmaları soluk, yaşlılar vardı. Kırmızı paçalıkları da çamurdan renklerini yitirmiş görünüyorlardı. Allı morlu önlüklerinin etekleri tüm çamur içindeydi. Tek söz etmeden, küme küme gelip dozerlerin kepçelerin greyderlerin, taşıyıcıların önünde dikilip durdular. Çok şey söylemek isteyip de daha çoğunu söyleyemeyeceklerini bildikleri için susuyorlardı. Yüzlerinden, duruşlarından okunuyordu istekleri. Çok şey isteyen bir halleri olsa bile tek şey istediklerini anlamak zor değildi, yolun açılmasından yana olmadıklarını belirtmek istiyorlardı, o kadar...” (s. 87-88).

Yukarı Akpelitli kadınların dozerlerin geçişine izin vermemeleri, yörenin erkekleri arasında da takdirle bahsedilir. *“Yaşasın Akpelit’in itişken sarı yazmaları! (...) İş babalarına, kocalarına kalsaydı, çoktan Akpelit’in tarlalarına uzanmıştı yol! (...) Naci Bey, dozerlere sürün, deseydi, yatacaklardı dozerlerin önüne. İçlerinde sarışın uzunca boylu bir kız... Biz yol istemiyoruz sizden. Şurdan şuraya gidemezsiniz, dedi. Ölülerimizin üstünden geçer de gidersiniz”* (s. 95-96). Erkeklerin Yukarı Akpelit kadınlarının cesaretlerini bu şekilde karşılamalarını hem yörenin gündelik yaşantısında kadının konumunu hem de yazarın dünya görüşünün kurguya yansımaları olarak okumak mümkündür.

Bunların dışında romanda sayısı az da olsa kültürün önemli bir parçası olan yerel ağza ait kelime veya söz gruplarına rastlamak da mümkündür. Sayfa sonlarında dipnot ile yazı dilindeki anlamları verilen yerel kelime ve söz grupları, romanın coğrafyasına katkı yapmalarının yanı sıra anlatımına çeşitlilik ve renk katmışlardır.

talim: Defne.

yıbil: R'lerisöyleyemeyen kişi.

dam: Ahır

kavlan: Çınar.

selinti: Sellerin, ya da dalgaların getirdiği odun, kütük gibi döküntüler.

kabran: İncir ağacının kabuğundan yapılmış sepet.

Eserde yine birkaç örnek de olsa yörenin sözlü kültür unsurlarına da yer verilmiştir. Balıkçı Rüstem'in, Hafız Esat'ın oğlu Selim için Nazife'ye aracılık etmesi esnasında Selim'in duygularını tarif amacıyla *“Öyledir Ayşem, öyledir... Aşk insanı söyletir..”* (s. 104) şarkısını hatırlatması; yol yapımı için gelen mühendis Cengiz'in, Bodur Ali'nin meyhanesinde yol inşaatına başlanacağı müjdesi ile saz eşliğinde söylenen: *“Şu Cide'nin çeşmesi / Şıldır şıldır akıyor / Aç kapıyı gardiyan / Yar yoluma bakıyor”* (s. 31) türküsü, eserde karşımıza çıkan az sayıdaki sözlü kültür ürünlerindedir.

Rifat Ilgaz'ın hayatının bir bölümünün geçtiği bölgedeki adet ve göreneklere de romanda ara ara değinilmiştir. Bunlar arasında en geniş ele alınan ise evlenme usulüdür. Daha önce de ifade edildiği gibi evlilikler ailenin, özellikle de babanın onayı ile gerçekleşir. Bununla birlikte babanın kararına karşı çıkan, sevdiği kadın/erkekle evlenmek için direten hatta ikna edemeyince sevdiğine kaçan-sevdiğini kaçıran gençler de evlenme geleneğinin bir parçası olarak kurmacaya dâhil edilmiştir. Evlenme sürecinin en kritik olayı ise başlık parasıdır. Yazarın ısrarla üzerinde durduğu, zengin fakir fark etmeksizin evliliğin ilk adımı sayılan başlık parası, *Yıldız Karayel* romanının çoğu kişisi için olağan bir durumdur. Bununla birlikte evliliği düşünen gençlerin yanı sıra anne babalar için de çözülmesi gereken ilk sorun başlık parasıdır. Fakir erkekler için bir çıkmaz, fakir kızlar için ise kendisi ve ailesi için bir kurtuluştur. Hurşit Ağa'nın, Yukarı

Akpetit biçki dikiş kursunu ziyareti sırasında kursiyer kızların tavırları da bunu göstermektedir: “Babalarına yüklüce bir başlık parası kazandırıp genç kızlık onurlarını kurtarmak için önlüklerine, entarilerine biçim verip en güzel gülümsemelerle kapıyı gözlemeğe geçenler bile olmuştu” (s. 70).

Romanda Nazife'ye talip olan Hürşit Ağa'nın oğlu Akif ile Hafız Esat'ın oğlu Selim'in rekabete girip o güne kadarki en yüksek miktarı (50 bin Lira) teklif etmeleri, Makinist Hayri'nin, Nazife için 20 bin Lira başlık parasını seve seve verip daha fazlası olmadığı için üzüntü duyması, Harun'un, sevdiği kız Çiçek'e başlık parası yüzünden duygularını açamaması gibi anekdotlar, Kastamonu ve çevresinin kültürel coğrafyasının kurmacadaki yansımalarıdır. Diğer yandan bölge insanı için bu denli önemli olan ve miktarı ile adeta statü kazandıran başlık parasına roman kişileri içinde karşı çıkanlar da vardır. Yazarın olumlu ve hatta örnek roman kişileri olarak yarattığı Şaduman ve kızı Nazife, başlık parasını insan onurunu zedeleyen bir adet olarak görürler.

Cide ve çevresinde başlık parası gibi olumsuz karşılanan, bununla birlikte ayrıntıya gidilmeyip birkaç cümlelik bilgi ile değinilen bir konu da imam nikâhlı evliliklerin yaygın oluşudur. Fakat söz konusu evliliklerde kadının istismar edildiği de okuyucuya hissettirilmektedir. Zira bu çeşit evliliklerin ya da imam nikâhlı birlikteliklerin arka planında, temkinli bir ifadeyle, “insan ticareti” olarak nitelendirilen bir geleneğin varlığına işaret edilir: “Cideli Rum terziler, Rum kunduracılar, Rum demirciler, yapı ustaları, boyacılar kısaca Rum zanaatkârlar beğendikleri eli ayağı düzgün köy kızlarını evlatlık olarak, hizmetçi olarak göndermişlerdi İstanbullu dostlarına (...) Onların sırtından rahat yaşayan hemşerileri de yok değildi (...) Eğer Cide köylerinde imam nikâhı diye bir gelenek sürüp gidiyorsa bunun altında biraz da bu kapılara hizmetçi gönderme alışkanlığı yatmaktadır” (s. 74-75). Alıntının son cümlesinden imam nikâhının modern zamanların köle ticareti için “sahiplik” hakkı olarak kullanıldığı ve bu yolla hem evlilik hem de kadın emeğinin sömürüldüğü sonucuna varılabilmektedir.

Bir bölgenin, yörenin, hatta köyün iklim koşulları, bitki örtüsü, dış etkenler vd. hususlar, orada yaşayanların giyim kuşamlarını belirleyen etmenler arasındadır. Rıfat Ilgaz da eserinde kültürel coğrafya alanına ait unsurlardan olan yöre halkının kılık kıyafetleri üzerinde bir hayli durmuştur. Özellikle Yukarı Akpetitli kadın figürlerin başörtüsü olarak kullandıkları “sarıyazma” romanda âdeta bir leitmotif işlevi görür. Kadınların, pazara giderken, tarlada çalışırken, komşu, arkadaş ziyaretlerinde vs. kültürel kimliklerinin bir parçası olarak sarı yazma taktıkları vurgulanır. Sarı yazmanın yanında önlük ve kırmızı paçalık da Akpetitli kadınların geleneksel giysileri olarak verilir. Bu kıyafetlerine, özellikle birlik beraberlik içinde olduklarını göstermek için üniforma işlevi yükledikleri sezilir:

“Ümmüye'yle Nazife omuzlarına kayan sarıyazmalarını kaşlarının üzerine kadar çektiler. Şaduman ayakta yolcuların gelişini bekliyordu (s. 11) ... sarıyazmalarını pazara giderken örttüikleri biçime soktular. Gene de Anadolu köylerinde az görülen bir örtünme serbestliği içindeydiler” (s. 70). “(Akpetitli olacak bunlar... Çamalan'dan ayırılır giyimleri... Bakın, hemen hepsi de sarıyazmalı...) Önlerinde sarıyazmaları soluk, yaşlılar vardı. Kırmızı paçalıkları da çamurdan renklerini (s. 87) yitirmiş görünüyordular. Allı morlu önlüklerinin etekleri tüm çamur içindeydi. (...) Kardeşiydi, Nazife!.. Sarıyazması yoktu başında. Soluk, mendile benzer bir eşarpla o sapsarı gür saçlarını sıkı sıkıya bağlamıştı. Kendi diktiği bir pijama pantolonu dizlerine kadar örten bol entari... Köy kızlarının temizlik günleri seçtikleri bir giyiniş biçimiydi. Kim bilir, içerde de buna benzer bir işte çalıştığı için böyle giyinmiş olabilirdi.” (s. 136-37).

“Bugün tüm köy kızları, süsleneceler. Üstelik de hep bir örnek giyineceklerdi. Başıbozukluk yoktu öyle. Tüm kızlar, sarıyazmalı, önlüklü, kırmızı paçalıklı olacaktı.”

İçlerine giyecekleri entariyi istedikleri renkte seçebilirlerdi. Yalnız kırmızı, lacivertli önlük bellerinde olacaktı. Önlükler hep birdi ama bağlayışlar değişecekti kuşkusuz. Kimi kısa saracaktı, kimi uzun... Kimi yandan bağlayacaktı. Kimi geriden... Bu sarıyazma geleneğine Yukarı Köylüler daha çok bağlıydılar. Aşağı köydekilerin çoğu, yerli değildi, hemen yarısı Karadeniz'in Doğu kesiminden gelmişlerdi. Bu yüzden İnebolulular gibi yeşilli ya da kırmızı, çizgili örtüler kullanırlardı, masa örtüsü gibi... Dört yanı da püsküllüydü. Kimisinin de işlemeli beyaz örtüleri bulunurdu başlarında. Cami arkasındaki toplantıda, aşağıdakilerden, daha çok Çamalan'dan gelenlerden bir ayrıcalıkları olsun diye hep bir örnek giyinmeyi daha uygun bulmuşlardı işte." (s. 195-96).

Yıldız Karayel romanında Akpelitlilerin çok sevdiği, giymekten zevk aldığı kıyafetlerden biri de yöreye özgü olmayıp sonradan giyilmeye başlanan pijamadır: "Kursa gelen Akpelitli kızlar, kadınlar nedense pijama biçmeyi, pijama dikmeyi çok istiyorlardı. Hem de koyu, kalınca bezlerden... Kadın erkek bu pijamaların pantolonunu giymeyi çok uygun bulmuşlardı yaşayışlarına. Genç kızlar, artık kırmızı paçalığı bırakmışlar bu pijama altlarını çekiveriyorlardı. Hemen her erkeğin köy kahvesine giderken giyebileceği bir pijama üstü vardı, ceket yerine" (s. 67).

Bir bölgenin, yörenin fiziki koşullarıyla doğrudan bağlantılı olan yeme içme geleneği de kültürel coğrafyanın önemli bir kolu sayılır. Yıldız Karayel'de ele aldığı bölgenin yemeklerine de yer veren Rifat Ilgaz, böylece yörenin maddi ve manevi özelliklerinin keştiği bir konuya yer vererek coğrafi okumanın kapsamını genişletmiş olur. Romanın daha başında Orta ve Kuzey Batı Anadolu'ya özgü, Anadolu'nun diğer bölgelerinde de bilinen keşkek yemeğinden bahsedilir. Hatta keşkeğin yanında soğanın iyi gideceği belirtilerek yörenin yeme içme kültürüne dair okuyucuya ipucu verilir: "Ekmek çıkınından bir baş soğan aldı, bir taşın üstünde bir yumruktaki ezdi (...) Soğanın suyu keşkeğin içine sıçramıştı. Keşkekle soğan iyi giderdi" (s. 9).

Yörenin önem verilen, itibarlı misafirlere sunulduğu bilinen kuyu kebabı da yazarın kitabında bahsettiği yemekler arasındadır. Nitekim romanda da Aşağı Akpelit köyünde açılan biçki dikiş kursiyerlerinin sergiyi açmak için gelecek Kaymakam ve diğer misafirlere kuyu kebabı ikram etmek için birkaç gün önceden hazırlıklara girişildiği görülür: "Babası, Raşit Bey'le yarın Kaymakamla birlikte, serginin açılışına gelecek olan konuklara, Kuyu Kebabını tam zamanında yetiştirmek için alınacak önlemleri konuşuyordu. Yukarı köy'den gelenlere, sergiyi düzenleyen kızlara da tattırmalıydı bu kuyu kebabından. Bu bakımdan dört koyun, evet dört koyun, az gelirdi. Kuzu kalmamıştı artık... Bu kuyu kebabının da kuzusu güzel olurdu" (s. 147). Yöre halkının Kaymakam gibi özel misafirlere ikram ettikleri özel yemeklerinden bir başkası da peynirli pidedir: "Buyrun Sayın Kaymakamım!" dedi Emel Hanım, "Pidelerimizden siz de tatmak istersiniz değil mi? Ustamızın namı vardır buralarda... Kuyu Kebabımız da pidemizden aşağı kalmaz!" (s. 167).

Romanda ele alınan bölgenin kültürel atlasında en sık bahsedilen, hatta en çok yenen yemek ise balıktır. Yukarıda da belirtildiği gibi kefal, lüfer, barbunya, kalkan, istavrit gibi balıkların avlandığı Cide ve çevre halkının yemek masalarında çoğunlukla istavritin tercih edildiği görülür. Yalnız sözü geçen yemek masalarının hiçbirinin ev sofrası olmadığını, başka bir ifadeyle lokantalarda, meyhanelerde erkeklerin içki masaları olduğu da dikkat çekmektedir. Kadınlar arasında veya aile yemeklerinde balık yenmediği yahut yazarın buna değinmediği görülür. Rifat Ilgaz, doğup büyüdüğü, dolayısıyla yaşayıp bildiği bir coğrafyayı ve insanını anlattığı Yıldız Karayel'de bu bölgede yaşayan erkeklerin içkiye olan düşkünlüğünü de romanına taşımıştır. Roman boyunca Şaduman'ın bahçesinde, Bodur Ali'nin meyhanesinde, Hurşit Ağa'nın evinde, açık alanlarda defalarca içki, genellikle de rakı masası kurulmuş, bu masalarda içkinin yanında orman ve denizden avlanan hayvanların etleri tüketilmiştir. Romanda yöre halkından genç, yaşlı hemen her erkeğin içkiyi, en çok da rakıyı sevdiği görülmektedir.

Siyasi coğrafya

Esas itibarıyla devletlerarası ilişkileri odağına alan siyasi coğrafya, zamana ve mekâna bağlı olarak gelişen, değişen siyasi olayları nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya koyar. Başka bir deyişle coğrafi özelliklere bağlı olarak gelişen siyasi olayları açıklamaya çalışır. *Yıldız Karayel* romanında ise siyasi faaliyetler, yörenin coğrafyasına ve taşranın siyasal kültürüne bağlı olarak yerel düzeydedir. Romanda Aşağı Akpelit köyü konum avantajı ve Hurşit Ağa'dan ötürü ekonomik bakımdan daha canlı, yine bu sebeplerle bürokratik konularda daha etkilidir. Hatta köyün muhtarı Yukarı Akpelit mahallesinde olmasına rağmen Hurşit Ağa'nın girişimiyle Aşağı Akpelit mahallesine muhtarlık ofisi açılır. Taşrada geçen romanlarda gücü elinde bulunduranların menfaatleri için sık sık başvurdukları gibi Hurşit Ağa da devlet adına çalışanlardan bir kısmını etkileyerek Aşağı Akpelit'ten geçmesi gereken sahil yolunun yönünü Yukarı Akpelit'e çevirmek için uğraşır. Yöre ölçeğinde gelişen siyasal olaylar ise romanın sonuna doğru ön plana çıkar. Ülke genelinde seçimlerin yaklaşmasıyla Akpelit ve çevresinde de hareketlilik artmış, Çamalan ve Akpelit ile ilgili çeşitli söylentiler yayılmaya başlamıştır. Akpelit'in bucak olacağı, Çamalan'ın İnebolu'dan ayrılıp Cide'ye bağlanacağı veya Cide'nin Zonguldak ile birleşme hazırlıkları vb. seçim öncesi yerel düzeyde gelişen siyasal gelişmelerdir. Bütün bu olasılıklar köyün ileri gelenlerinin, mesela Hurşit'in oğlu Akif'in, belediye başkanlığı adaylığı için heyecan duymasına neden olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada; Rifat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* romanı, insan-mekân ilişkisini ele alan "coğrafya merkezli okuma" yöntemiyle incelenmeye çalışılmıştır. İncelememiz sürecinde yazarın, biyografisinde önemli bir yer tutan Kastamonu ve çevresini fiziki, beşeri ve kültürel coğrafyanın çeşitli alt disiplinleri ışığında gözler önüne serdiği görülmüştür.

Rifat Ilgaz, ayrıntılı rakamlar vermemekle birlikte coğrafya biliminin çalışma alanlarının çoğunu romanına taşımıştır. Yazarın, Akpelit ve Çamalan köy ve kasabalarından hareketle Batı Karadeniz bölgesini fiziki coğrafyanın iklim, yer şekilleri, bitki örtüsü; beşeri coğrafyanın ise nüfus, yerleşim, göç, etnik ve sosyal yapı, eğitim öğretim durumu, ekonomik yapı, kültürel yapı, siyasal gelişmeler gibi unsurları ile betimlemesi coğrafya merkezli okuma yoluyla değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya konmuştur.

Yıldız Karayel'de kurmaca dünyayı şekillendiren temel etmen, adının da çağrıştırdığı gibi, iklimdir. İnsanların yaşantısı, hayata karşı duruşları, geçim koşulları üzerinde doğrudan belirleyicidir. Denilebilir ki yöre halkının en büyük mücadelesi doğaya, iklime karşıdır. Tarım alanlarının kısıtlı oluşu, yer şekilleri ve iklim koşulları yüzünden sık sık tahrip olmasının, toprağa bağlı kesimin yaşam kalitesinin yükselmesini yavaşlattığı, hatta engellediği görülmektedir.

Eserinde beşeri coğrafyanın çalışma alanlarına giren konulara da yer veren Rifat Ilgaz'ın, edebiyat eserinin sınırları içinde, yerleşim yerlerinin (Yukarı Akpelit, Aşağı Akpelit, Çamalan) nüfus yoğunluğunu ve etnik yapısını okurun izlenimlerine bırakırken göç ve eğitim sorununa önem verdiği fark edilir. Batı Karadeniz'den yurt dışına ve büyük şehirlere göç edilmesinin en büyük nedeni coğrafyanın yaşamı zorlayan koşullarına bağlanır. Eğitim konusunda ise özellikle gençlerin bilgi ve gelişime ihtiyaç duydukları, bunları talep ettikleri, ancak mevcut imkânları yetersiz bularak ebeveynlerini eleştirdikleri görülür.

Yer yer sınıf ve nesil çatışmalarına da temas edilen romanda, Rifat Ilgaz'ın haklı ve güçsüz sınıfa, kadınlara ve gençlere daha yakın durduğu, bölgenin geleceğinde,

değişmesinde, dönüşmesinde kadınların ve gençlerin önemli roller üstleneceğine dair ümitli olduğu hissedilir.

Batı Karadeniz halkının coğrafyaya dayalı ekonomik imkân ve faaliyetlerini de betimleyen yazar, yöre insanını temsil eden roman kişilerinin temel geçim kaynakları olarak tarım, balıkçılık ve deniz taşımacılığının yanında yakın mesafedeki çimento fabrikasına da değinerek bölgedeki sanayileşme girişimlerine dikkat çeker. Ancak sanayinin çevre bilinci ile gelişmesi gerektiğini de okura telkin ettiği sezilir.

Kültürel coğrafya unsurlarından insanlar arası ilişkiler, yeme içme kültürü, dil özellikleri gibi hususlara kısa anekdotlarla temas edildiği, söz konusu anekdotların yörenin coğrafyasıyla ilgili tamamlayıcı ayrıntılar olduğu görülür. Bütün bu veriler ışığında Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* romanını, gerçek bir coğrafyanın kurmaca bir dünyada, Sennur Sezer'in ifadesiyle, Karadeniz (Batı Karadeniz)'in anatomisini verdiği bir eser (Bezirci, 1992: 184) olarak tanımlamak mümkündür.

Kaynaklar

- Bezirci, A. (1992). *Rıfat Ilgaz*. İstanbul: Çınar Yayınları.
- Cobutoğlu Aslan, S. (2014). *Ahmet Midhat Efendi'nin Eserlerinde Edebiyat Coğrafyası: Karadeniz ve Çevresi*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Cuddon, J. A. *Literary Terms and Literary Theory*, [J.A.Cuddon.ADictionaryofLiteraryTermsandLiteraryTheory2013.pdf](https://www.jstor.org/stable/2345678), [Erişim tarihi: 14.10.2021].
- Hazer, G. (2011). Rıfat Ilgaz'ın Romanları Üzerine Bir Değerlendirme, *Rıfat Ilgaz* (Editör: Sevengül Sönmez). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hugh Holman, C. *A Handbook to Literature*, <https://ia601604.us.archive.org/25/items/in.ernet.dli.2015.88999/2015.88999.A-Handbook-To-Literature.pdf>, [Erişim tarihi: 14.10.2021].
- Huyugüzel, Ö. F. (2018). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ilgaz, R. (1982). *Yıldız Karayel*. İstanbul: Yalçın Yayınları.
- Kaplan, M. (2010). *Nesillerin Ruhu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kefeli, E. (2006). *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. *Turkish Studies*, 4(1-I), 431.
- Okay, O. (1989). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Şensoy, S. vd. https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/13_turkiye_iklimi.pdf [Erişim tarihi: 18.10.2021].
- Tümertekin, E. (1994). *Ekonomik Coğrafya*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Yaşar, H. (2012). Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* Romanının Politik Roman Türü İçindeki Yeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31) , 93-103.